

ETIKA – SMISAO I ORIJENTACIJA

nastavno pismo

(prvi razred TCP, TLŠ, VMV)

Profesorica: Ivana Zelenika

ZAŠTO ETIKA

MORALNI IZAZOVI DANAŠNJEG SVIJETA

Ispravno i neispravno, dobro i zlo neki su od temeljnih pojmova u etici

Vrijeme i društvo u kojem živimo obilježava stanje zbrke i nesigurnosti u kojem više ne znamo čemu se trebamo diviti, a što osuđivati. Razmislimo li o životu kakvim ga prikazuju mediji i filmska industrija, više nismo sigurni koje vrijednosti trebamo smatrati istinskima, a još nam je teže odrediti pojam dobrog života ili ispravnog djelovanja. Kako bismo naznačili tu globalnu zbrku koja nastaje kada se pitamo kako postupiti i što je ispravno, a što neispravno, u etici se koristimo pojmom **ETIČKOG KONFUZIONIZMA** (konfuzija = zbrka). Vrijeme u kojem živimo pati od takve etičke zbrke ili pomutnje, a za društvo čiji smo članovi možemo reći da je **moralno dezorijentirano**.

MORALNIM PROBLEMOM ILI MORALNIM PITANJEM u najširem smislu možemo smatrati bilo koji postupak, događaj ili stanje kod kojeg se pred nas postavlja pitanje „Što trebam činiti?“ i kod kojeg postoji mogućnost slobodnog djelovanja (npr. kad prijatelj od nas traži da lažemo za njega ili kad odlučujemo testirati neki proizvod na životinjama ili ne).

Za postupke, događaje ili stanja koja od nas traže da promislimo o svom djelovanju, jer mogu imati pozitivne ili negativne posljedice po druge, neovisno o tome tiču li nas se izravno ili neizravno, u etici kažemo da su **MORALNO RELEVANTNI** ili bitni. Naći se u situaciji u kojoj se pitamo kako trebamo postupiti znači naći se u situaciji u kojoj se budi naša **MORALNA SVIJEST** → dio uma u kojem prosuđujemo neko ponašanje kao ispravno ili neispravno, odnosno u kojem donosimo moralni sud o tome kako bi trebalo postupiti.

Piti i voziti? Ne, piti ili voziti! Ako je čovjek pod utjecajem alkohola treba razmisliti prije ulaska u vozilo i odlučiti da neće ugroziti svoj i tuđe živote. To je primjer situacije u kojoj djeluje naša moralna svijest.

MORALNI SUD – izraz stajališta o nečemu što je moralno relevantno, odnosno prosudba o tome je li neko djelovanje moralno ispravno ili nije, je li neko stanje dobro ili loše.

ETIKA I MORAL – VJEČNA PITANJA ETIKE

Moral → odnosi se na naša djelovanja, postupke, odnose i ponašanja prema kojima odlučujemo kako ćemo postupiti u odnosu na druge ljude → pitanje **dobra i zla**.

- nitko se ne rađa kao dobar ili zao, nego je moral društveno i povijesno uvjetovan, usvaja se odgojem i življenjem u određenoj sredini

Etika → filozofsko promišljanje morala, filozofija morala.

- etika je znanost o moralu koja nastoji objasniti što je moral, kako nastaje i kako se razvija, ali nastoji i utvrditi norme moralno ispravnog djelovanja, bez izravnog pozivanja na političke, religijske i druge autoritete

Većina ljudi ima moralne stavove o tome što je dobro a što je zlo, dok malo ljudi ima etičke stavove (filozofski opravdane).

- razlika etike i morala → etika je znanost, a moral je predmet proučavanja te znanosti (kao što je medicina znanost koja se bavi ljudskim zdravljem)

Jedno je od čestih razlikovanja morala podjela na individualni i društveni moral. Individualni se moral odnosi na karakter ili ćud pojedinca, na njegova osobna pravila i procjene moralno ispravnoga i neispravnoga. Kako bi se to naznačilo, često se rabi pojam ĆUDOREDNOST. Društveni se moral pak odnosi na društvene običaje i pravila za orijentiranje po pitanju moralne ispravnosti pa se često zamjenjuje pojmom OBIČAJNOST. Katkad se događa da je individualni moral pojedinca u sukobu s društvenim moralom zajednice. Ako, primjerice, mislimo da su brak i njemu pripadajuća prava temeljno moralno i ljudsko pravo svih slobodnih ljudi, a živimo u društvu u kojem većina misli da su brak i prava koja s njime dolaze rezervirani za odnos između muškarca i žene i to objašnjavaju pozivajući se na tradiciju, tada su naša osobna uvjerenja i vrijednosti u sukobu s društvenim moralom.

VRIJEDNOSTI, MORALNE DILEME I MORALNA NAČELA

VRIJEDNOSTI – orijentacijski standardi i predodžbe kojima se vodimo u svom djelovanju. Raspoređene prema važnosti, vrijednosti tvore **SUSTAV VRIJEDNOSTI**. **SUKOB VRIJEDNOSTI** jest stanje u kojem pojedinci ili skupine daju prednost različitim vrijednostima u prosuđivanju ili djelovanju ili pak stanje u kojem su

pojedincu podjednako važne dvije različite vrijednosti, ili više njih, te nije siguran u skladu s kojom treba djelovati. (npr. nekima je na prvome mjestu obitelj, a nekima sloboda. Drugima je na prvome mjestu vjera, a na nižim mjestima, primjerice, užitak).

MORALNA DILEMA jest situacija neodlučnosti u kojoj pojedinac nije siguran kako djelovati („ne znam što učiniti“), a najčešće je, svjesno ili nesvjesno, riječ o nemogućnosti odlučivanja za neko od moralnih načela, odnosno za neku od vrijednosti („ne znam što mi je važnije“).

MORALNO NAČELO (moralni princip, moralno pravilo, moralna norma) jest mjerilo pri donošenju moralnog suda kojim utvrđujemo kakve bismo osobe trebali biti i/ili kako bismo trebali postupiti u određenoj situaciji. Poznavanje različitih moralnih načela i naša samostalna odluka o djelovanju u skladu s tim načelom zapravo znače prihvaćanje tog načela kao vlastitoga. U etici to nazivamo **internalizacija moralnih načela**, a u svakidašnjem nam životu upravo to odlučivanje za postupanje u skladu s moralnim načelima može ponuditi „moralni kompas“ koji omogućuje razborito djelovanje i pomaže nam u razrješavanju moralnih dvojbi koje se nađu na našem životnom putu. Kada prihvatimo neko opće moralno načelo kao naše vlastito i odlučimo u skladu s njime živjeti i djelovati, tada je ono postalo našim **MORALNIM ZAKONOM**.

Ako je naše djelovanje u skladu s moralnim načelima, tada možemo reći da djelujemo **MORALNO** ili moralno ispravno. Kada postupamo protivno moralnim načelima, djelujemo **NEMORALNO**, moralno neispravno. Za ljudske postupke koji nemaju veze s moralom kažemo da su **AMORALNI**, a istim se terminom koristimo i za osobe koje ne poznaju moralna načela, poput novorođenčeta ili osobe s teškim intelektualnim oštećenjem. Postoje i oni koji u potpunosti odbacuju moral i mogućnost moralnog djelovanja te oštro kritiziraju moral, kao i cijelu etičku tradiciju. Za njih kažemo da su **IMORALNI**.

→ Možemo li određena moralna načela smatrati univerzalno važećima, odnosno prihvatljivima za sve ljude ili pak ona uvijek ovise o određenim uvjetima i nikada ne vrijede te se ne mogu primjenjivati za sve ljude jednako? → Na ovo pitanje u tradicionalnoj etici odgovaraju dvije međusobno suprotstavljene tendencije etički apsolutizam i etički relativizam.

ETIČKI APSOLUTIZAM - pozicija koja kaže da su temeljna moralna načela neovisna o različitim okolnostima, epohama, geografskim područjima, kulturama, osobnim uvjerenjima i sl., tako da jedna etička koncepcija može i mora biti prihvaćena kao općevažea, univerzalna i apsolutna. Najčešće se takvim univerzalnim vrijednostima, na kojima se temelje moralna načela, smatraju život, sloboda, ravnopravnost, zabrana nanošenja boli i sl.

ETIČKI RELATIVIZAM - tvrdi da moralna načela i moral u cjelini ovise o povijesnim, kulturnim i društvenim čimbenicima, kao i o samom pojedincu kao moralnom subjektu (njegovim osobnim stajalištima, uvjerenjima i svjetonazoru), tako da nema

općevažecih, univerzalnih i apsolutnih moralnih normi niti etika treba njima težiti. Tako će, primjerice, većina stanovnika SAD-a imati potpuno suprotstavljena stajališta o ravnopravnosti muškaraca i žena za razliku od većine stanovnika Saudijske Arabije.

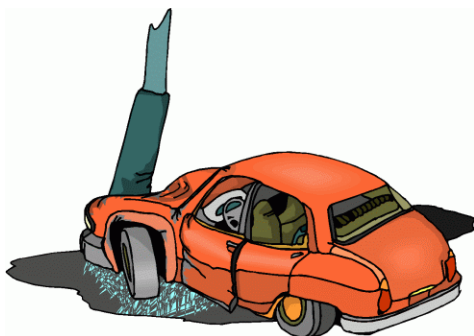
Poligamija ili brak jednog muškarca s više žena u zapadnim se društvima uglavnom smatra moralno neispravnim postupanjem, čak je i zabranjena zakonima, a u nekim islamskim zemljama za nju ne postoje nikakve moralne ili zakonske prepreke. Upravo nam poligamija pokazuje kako društvo i kultura utječu na moralne vrijednosti.

MORALNA ODGOVORNOST, SAVJEST I KRIVNJA

Jedno je od temeljnih pitanja etike jest: prema komu (ili čemu) trebam iskazivati moralni obzir, prema komu (ili čemu) imam moralne dužnosti, prema komu (ili čemu) trebam djelovati moralno? Postavivši to pitanje zapravo pitamo tko ili što treba biti **MORALNI OBJEKT** našeg djelovanja.

MORALNI SUBJEKT - osoba koja ima razvijenu moralnu svijest, a s njome i mogućnost razborite procjene moralnosti svog postupanja. To su, dakako, samo ljudi, ali ne svi ljudi. Primjerice, novorođenče ili osobu u stanju duboke kome ne možemo smatrati moralnim subjektom. Pred ljude, kao moralne subjekte, postavljaju se moralne dužnosti poštovanja i zaštite moralnih prava onih koje smatramo moralnim objektima. Složimo li se, primjerice, da psi trebaju biti smatrani našim moralnim objektima, to znači da im priznajemo određena moralna prava (pravo na život, pravo na nenanošenje boli, pravo na zdravlje...), a sebi postavljamo određene **moralne dužnosti** – skrb za njihovu dobrobit.

MORALNA ODGOVORNOST - dužnost poštovanja moralnih načela i dužnost svjesnoga moralno ispravnog djelovanja te dužnost skrbi za dobrobit moralnih objekata našeg djelovanja.

→ primjer: vozač koji tijekom vožnje na autocesti ugleda prometnu nesreću i samo nastavi s vožnjom moralno je odgovoran za živote unesrećenih osoba zato što je imao priliku da se zaustavi i pruži im pomoć ili barem da preko mobitela pozove pomoć. Ako se vozač zaustavi i pomogne osobama te ostane s njima do dolaska hitne pomoći, tada također možemo reći da je moralno odgovoran, ali u pozitivnom smislu, jer je skrbio za njihovu dobrobit.

Prosudba moralne odgovornosti događa se u našoj savjesti. **SAVJEST** je dio naše moralne svijesti u kojem nastaje osjećaj moralne odgovornosti za moralno ispravne i neispravne postupke i u kojem objašnjavamo, analiziramo i opravdavamo svoje djelovanje. Kada čovjek u svojoj savjesti spozna neki propust u vlastitom djelovanju ili pak prepozna svoj postupak kao moralno neispravan, tada se kao posljedica najčešće javlja negativna emocija koju nazivamo **KRIVNJA**.

ETIKE I ETIČKA ORIJENTACIJA

PROFESIONALNE ETIKE – etike koje se temelje na posebnim vrijednostima, normama i dužnostima te se primjenjuju u određenoj struci ili stručnom području kako bi profesionalno postupanje bilo usklađeno s moralnim zahtjevima (npr. medicinska etika, poduzetnička etika i sl.).

DESKRIPTIVNA ETIKA – grana etike koja opisuje i objašnjava moral određenog vremena, područja ili zajednice.

NORMATIVNA ETIKA – grana etike koja nastoji formulirati moralna načela prema kojima bi ljudi trebali djelovati.

METAETIKA – grana etike koja (prije svega na jezičnoj razini) proučava samu etiku i sadržaj njezinih ključnih pojmova kao što su ispravno/neispravno, dobro/loše itd.

PRIMIENJENA ETIKA – grana etike koja istražuje konkretne moralne probleme, poput smrtne kazne, prostitucije i sl., nastojeći preko filozofske argumentacije objasniti moralne dvojbe koje se javljaju vezano za te probleme.

→ Treba li zabraniti smrtnu kaznu u svijetu? Ovo je primjer jednog od pitanja kojima se bavi primijenjena etika

„Zašto **ubijamo** ljude koji **ubijaju** ljude da bi im pokazali da je **ubijanje** ljudi pogrešno?“

BIOETIKA ILI ETIKA ŽIVOTA – novije područje rasprave o etičkim problemima, u kojemu se proučava čovjekov odnos i odgovornost prema ljudskom zdravlju, ljudskome i neljudskom životu, dobrobiti drugih živih bića, prirodnom okolišu, budućnosti, znanosti i tehnici itd.

PITANJA ZA PONAVLJANJE

1. Što je moral, a što je etika?
2. Kakvi su to moralno relevantni postupci?
3. Što je to moralni sud?
4. Što je ćudorednost, a što je običajnost?
5. Što je moralna dilema?
6. Objasni pojmove nemoralno/amoralno/imoralno!
7. Što je to etički apsolutizam, a što je etički relativizam?
8. Kakve su to profesionalne, deskriptivne, normativne i primijenjene etike?

OSOBNI IDENTITET

Identitet je jedan od onih pojmova za koje mislimo da su nam u potpunosti razumljivi, ali ako bi nas netko upitao što je točno identitet, vjerojatno bismo imali problema s jasnim i preciznim definiranjem.

U najširem smislu bismo mogli reći da je **IDENTITET** istovjetnost sa samim sobom ili jednakost samom sebi, tj. svojstvo ili skupina svojstava po kojoj je netko ili nešto upravo to što jest.

→ otisak prsta simbol je identiteta. Znači li to da on govori sve o nama?

Postoje brojne karakteristike ljudske osobe koje se mogu protumačiti kao sastavnice osobnog identiteta. Moguće je razlikovati **NUŽNA** (esencijalna, bitna) i **SLUČAJNA** (akcidentalna) obilježja ljudskog identiteta.

NUŽNA obilježja ljudskog identiteta su određene karakteristike koje su svojstvene svim pripadnicima ljudskoga roda i nepromjenjiva su (npr. svi smo osobe).

SLUČAJNA obilježja ljudskog identiteta su sve one karakteristike koje nisu nužno morale biti onakve kakve jesu (npr. spol – ne postoji samo jedna mogućnost; nacionalnost, pripadnost određenoj kulturi...).

TKO JE ČOVJEK

Čovjeka možemo opisati kao:

1. **PRIRODNO BIĆE** – čovjek je nužno vezan za prirodni okoliš s obzirom da ima tijelo. Za čovjeka vrijede isti biološki i fizikalni zakoni kao i za sva druga bića (npr. mora se hraniti).
2. **KULTURNO BIĆE** – kultura je ono što čovjeka razlikuje od drugih ljudskih bića, kulturom čovjek pokušava nadvladati svoju prirodu (gradi nastambe, države, pravila ponašanja...).
3. **DRUŠTVENO BIĆE** – čovjek može živjeti i djelovati samo u zajednici.
4. **UMNO BIĆE** – ljudsku vrstu na latinskom jeziku nazivamo *homo sapiens*, što u prijevodu na hrvatski znači „umni čovjek“. Umna sposobnost je također ono što čovjeka razlikuje od drugih živih bića.

MORALNI IDENTITET

MORALNI IDENTITET – ona dimenzija identiteta čovjeka koja se tiče morala. Vezan je uz **KARAKTER** – skup psihičkih, emotivnih, intelektualnih i moralnih obilježja koja određenu osobu čine baš takvom kakva jest.

SLOBODA je preduvjet moralne odgovornosti - jesmo li nešto učinili slobodnom voljom ili pod prisilom? Slobodu se najčešće definira s pomoću pojma **SAMOODREĐENJE** (samostalno donošenje odluka i samostalno djelovanje) te se kaže da je sloboda mogućnost samoodređenja i pravo na samoodređenje.

Postoje određena shvaćanja svijeta koja utječu na čovjekovo shvaćanje slobode, na njegovo moralno prosuđivanje i djelovanje, a time i na njegov moralni identitet. Jedno od najstarijih shvaćanja svijeta koje nam govori nešto o tome jest **FATALIZAM**. Prema fatalizmu, sve što je čovjek učinio, sve što čini i sve što će tijekom života učiniti određeno je sudbinom, tj. unaprijed je određeno (npr. bog je odredio) i ljudski naponi to ne mogu promijeniti. Fatalizam je povezan s **PASIVIZMOM** – stajalištem izbjegavanja djelovanja, tj. stajalištem mirnog podnošenja ili trpljenja sudbine. Suprotnost pasivizmu je **AKTIVIZAM** – stajalište prema kojem čovjek ne treba pasivno promatrati zbivanja u svom životu nego ih treba nastojati samostalno oblikovati.

RAZLIČITOST I BOGATSTVO KULTURA

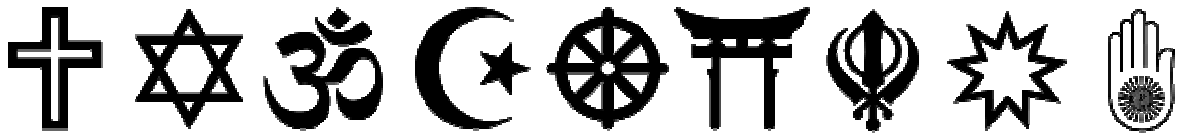
Kolektivni identitet je identitet ljudskih zajednica. Važna sastavnica kolektivnog identiteta je kulturni identitet. **KULTURU** definiramo kao skup znanja, predodžbi, vjerovanja, vrijednosti, navika, običaja, normi i praksi koje vrijede u određenoj ljudskoj zajednici.

NAVIKE su društveno oblikovani načini odnošenja prema određenim oblicima aktivnosti ili reakcijama na okruženje, koji nas usmjeravaju prema korištenju određenim sredstvima te nam propisuju ponašanje u određenim situacijama.

OBIČAJI su zajedničke, skupne navike koje se prenose s generacije na generaciju. Prenose se procesom **SOCIJALIZACIJE** – proces kojim ljudi prihvaćaju stajališta i vrijednosti određenog društva te uče ponašanja koja se u tom društvu smatraju prikladnima.

MULTIKULTURALIZAM – stanje u kojem istodobno i na istome prostoru postoji i međusobno komunicira više kultura. Supostojanje različitih kultura je vrijednost koju treba poštovati i njegovati te u skladu s time treba promovirati razumijevanje i toleranciju među kulturama.

RELIGIJE I IDENTITET

RELIGIJSKI IDENTITET – jedna od sastavnica identiteta neke osobe ili skupine koja ovisi o religioznosti, odnosno o pripadnosti određenoj religiji.

RELIGIJA je sustav vjerovanja koji se odnosi na boga, bogove ili općenito ono božansko, a povezuje neku skupinu ljudi te podrazumijeva određeni svjetonazor, običaje, moralne norme, rituale itd.

MONOTEISTIČKE RELIGIJE – počivaju na vjeru u jednog boga.

POLITEISTIČKE RELIGIJE – počivaju na vjeri u više bogova.

Isticanje religijskog identiteta može imati negativne posljedice kada se religiju rabi kao sredstvo za ostvarivanje političkih ciljeva (npr. vjerski ratovi, terorizam...). Radi podizanja svijesti o važnosti suradnje i razumijevanja među religijama predstavnici svjetskih religija uspostavljaju razne oblike komunikacije kako bi naglasili važnost dijaloga i mira. Tako u kršćanskom svijetu postoji **EKUMENIZAM** – težnja da se ostvare komunikacija, dijalog, razumijevanje i suradnja između kršćanskih crkava ili zajednica koje su nastale nakon sporova i podjela unutar kršćanstva.

MEĐURELIGIJSKI DIJALOG je širi pojam od ekumenizma, nastoji ostvariti komunikaciju, dijalog, razumijevanje i suradnju između različitih religija.

TEIZAM – religijski nauk koji priznaje postojanje boga ili božanstva, stvoritelja i upravitelja svijeta koji i nakon stvaranje svijeta utječe na njega i upravlja njime.

ATEIZAM – poricanje postojanja boga, bogova i onog božanskog općenito.

AGNOSTICIZAM – nazor prema kojemu je istina o božanskom nespoznatljiva pa se ne može tvrditi ni da bog/božansko postoji niti da ne postoji.

PITANJA ZA PONAVLJANJE

1. Kakva su to nužna, a kakva su slučajna obilježja ljudskog identiteta?
2. Tko je čovjek, kako kakvo ga sve biće možemo opisati?
3. Kakav je to moralni identitet?
4. Objasni pojmove fatalizam, pasivizam, aktivizam!
5. Kako definiramo kulturu?
6. Što je to socijalizacija?
7. Što je to multikulturalizam?
8. Kakve su to monoteističke, a kakve su politeističke religije?
9. Što je ekumenizam, a što je međureligijski dijalog?
10. Objasni pojmove teizam, ateizam, agnosticizam!

PREPREKE U POTRAZI

ŽIVOT – ODRASTANJE, SAZRIJEVANJE, STARENJE

Jedno od obilježja po kojem se čovjek razlikuje od ostalih viših primata (npr. čimpanze) je produljeno djetinjstvo.

Čovjek je društveno biće koje **ODGOJEM** postaje članom društvene zajednice.

Kasnije odgoj nadopunjuje i **SAMOODGOJ** – djelovanje kojim sami sebe usmjeravamo prema dobru i vježbamo postizanje dobra.

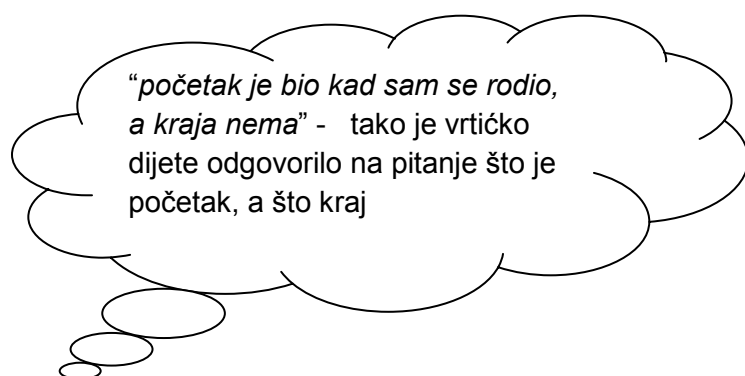
Čovjek ima *potencijal* (mogućnost) postati umno, moralno i stvaralačko biće, ali se taj potencijal *ostvaruje* procesom neprestane promjene. Proces **SAZRIJEVANJA** je proces ostvarivanja potencijala. → **ZRELOST** – rezultat procesa sazrijevanja.

STARENJE – je danas izbjegavana tema. Visoko se cijene fizička ljepota i mladost dok starenje ograničava fizičke mogućnosti i približava nas smrti. U prošlosti se starost cijenila kao dob iskustva i mudrosti i kao dob ponosa jer smo ostvarili životne ciljeve. U kineskoj kulturi se i danas starije osobe cijene kao mudrije.

U uznapredovaloj starosti čovjek postaje ovisan o drugima – poput malog djeteta → tako putovanje kroz život zatvara krug – vraćamo se na početak.

→ takvo shvaćanje životnog vremena naziva se **CIKLIČKO (KRUŽNO)** - iz nepostojanja se pojavljujemo, odživimo život i ponovo se vraćamo u nepostojanje.

Ali, ako život ne završava smrću, trajanje života nema oblik kruga nego s jedne strane omeđenog pravca → takvo shvaćanje životnog trajanja naziva se **LINEARNIM (PRAVOCRTNIM)**

Linearno shvaćanje života podrazumijeva da život mora imati cilj (svrhu) - djelovanje koje nas približava tom cilju nazivamo **NAPRETKOM.**

Osim tjelesnog, čovjek prolazi i **KOGNITIVNI** (spoznajni, umni) i **MORALNI RAZVOJ** što znači da se razvija i kao umno i moralno biće, njegove umne sposobnosti postaju sve složenije kao i njegova moralna svijest i moralni identitet.

- Lawrence Kohlberg (1927. – 1987.), psiholog

6 faza moralnog razvoja:

1. djeca procjenjuju što je moralno ispravno s obzirom na kažnjavanje i nagrađivanje
2. dijete počinje biti usmjereno na drugoga – brine prvo za sebe, a za drugoga samo ako u njemu vidi korist za sebe
3. usmjerava se na skupinu – moralno je ispravno biti “dobra osoba” – prilagoditi se pravilima skupine
4. usmjerava se na zakon i red u društvu kojem pripada – moralno je ispravno održati društveni poredak, ne uzima se u obzir procjena ispravnosti zakona
5. moralno je ispravno ono što vrijedi u cijelom društvu, postoje određene situacije kada je u redu kršiti zakone (krađa kad su djeca gladna)
6. osoba je usmjerena na univerzalna (opća) etička načela, osobito načelo pravednosti. Mjerilo dobra i zla postaje vlastita savjest

U posljednjim je fazama moguće prihvatiti i **ALTRUIZAM** – djelovanje kod kojeg potrebe i interese drugih ljudi stavljamo ispred vlastitih

Prema Kohlbergu nije moguće preskakati navedene stupnjeve, a većina ljudi tijekom života dosegne tek 3. ili 4. stupanj.

NAGONI, UM, STRASTI

NAGON (INSTINKT) – poticaj na djelovanje kojim se udovoljava nekoj potrebi. Nije naučen, nego je urođen i karakterističan za vrstu.

Čovjeka, za razliku od životinja, odlikuje **REDUKCIJA (smanjenje) NAGONA** kao posljedica razvoja živčanog sustava. Čovjek je evolucijom izgubio mnoge instinkte ali je razvio **UM**.

Osim nagona, čovjek ima i **STRASTI** (afekte) → strast je snažna sklonost prema nekome ili nečemu koja nas obuzme, a da um to nije izabrao. Prate je fiziološke promjene u organizmu (npr. ubrzano kucanje srca).

EMOCIJE (osjećaji) – za razliku od strasti nisu posve neovisne o umu. Osjećaj je način na koji čovjek *subjektivno* odgovara na *objektivnu* stvarnost.

U povijesti etike (a i danas) se vodila rasprava o tome osposobljava li čovjeka za moralno djelovanje UM ili EMOCIJE. Zaključak je da svatko ima svoju ulogu.

Posebno je važna **EMPATIJA** (suosjećanje) → ona znači uživljavanje u osjećaje, mišljenje i ponašanje drugih ljudi. Moralna je važnost empatije u tome da ona omogućuje brigu za drugoga.

Konj je slika strasti, a kočijaš razuma. Da bi duša bila u ravnoteži, razum mora upravljati strastima.

POSILIJE ŽIVOTA

Ima li što poslije smrti?

Postoje 2 tradicije odgovora na to pitanje:

1. nema života poslije smrti, smrt je poput sna bez snova i bez buđenja
2. bitan dio čovjeka živi i nakon raspada tijela. Taj dio se naziva *duh, duša, svijest*

Prema kršćanskoj vjeri, Isus Krist je uskrsnućem pobijedio smrt

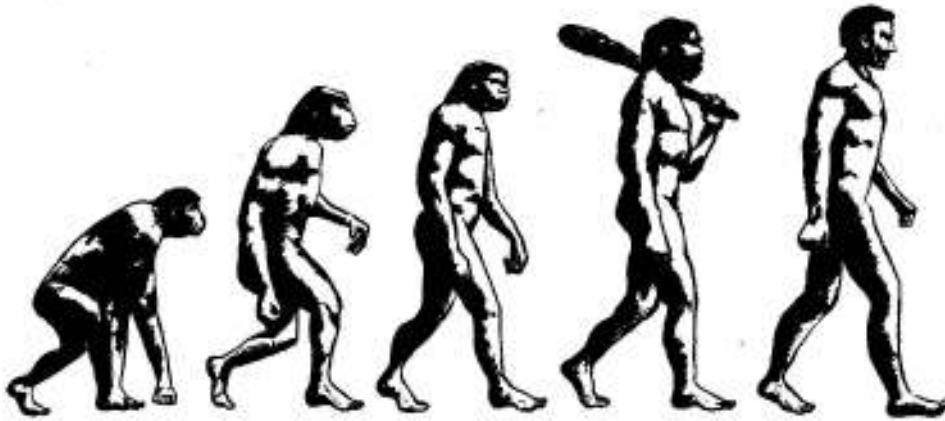
USKRSNUĆE – preobraženje cijele osobe nakon smrti, uključujući i tijelo i dušu. Uskrsnućem čovjek oživljava tako da više ne može umrijeti. Uskrslo tijelo nije ograničeno prostorom i vremenom.

Istočne religije (hinduizam i, dijelom, budizam) imaju drukčije – *cikličko* shvaćanje života i smrti. Duša se nakon smrti REINKARNIRA u tijelo nekog drugog živog bića, ovisno o dobru i zlu koje je čovjek bio činio

REINKARNACIJA (ponovo utjelovljenje) je vraćanje duše nakon smrti u tijelo čovjeka ili nekog drugog živog bića.

Charles Darwin 1859. godine – knjiga “Postanak vrsta”

EVOLUCIJA – dokazani prirodni proces prema kojemu su se složeniji oblici života razvili od jednostavnijih pod utjecajem brojnih prirodnih čimbenika.

EVOLUCIONIZAM – znanstveno-filozofski pravac koji nastanak i razvoj života objašnjava kao rezultat prirodnih uzročno-posljedičnih veza bez unaprijed pripremljenog božjeg plana.

KREACIONIZAM – vjerovanje da je svemir stvorio Bog.

EVOLUCIJSKI KREACIONIZAM – razumije evolucijske mehanizme kao “tehniku” stvaranja.

ID-KREACIONIZAM (engl. *Intelligent Design*, promišljeni nacrt) smatra da se neke pojave prirodnog svijeta mogu objasniti planom a ne slučajem.

→ ZAKLJUČAK:

BIOLOGIJA – objašnjava KAKO je nastao život, a TEOLOGIJA – ZAŠTO - dva objašnjenja – evolucija i stvaranje se ne moraju međusobno isključivati.

GRANIČNE SITUACIJE – PREPREKE NA PUTU

GRANIČNE SITUACIJE – prema Karlu Jaspersu, neotklonjive i teške situacije u kojima se čovjek kad-tad nađe. Četiri su osnovne takve situacije borba, krivnja, patnja i smrt.

Što činimo kad se nađemo u graničnim situacijama?

1. potiskujemo ih, pokušavamo zaboraviti na njih

2. zamaglujemo istinu
3. očajni smo
4. suočavamo se sa situacijom i mijenjamo svoj stav

Sloboda zauzimanja stava, davanja smisla svom iskustvu, tipično je ljudski način postojanja → Jaspers ga naziva **EGZISTENCIJA**.

“Od načina na koji čovjek spoznaje svoju patnju ovisi što će on postati”

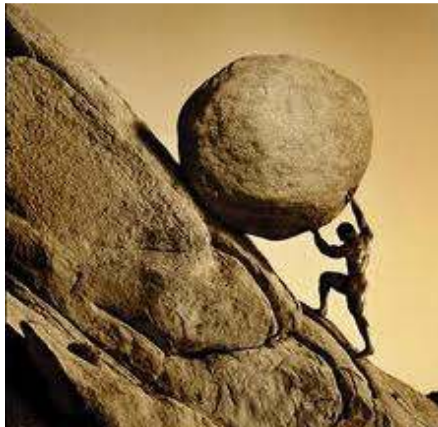
Da bi čovjek pronašao istinu i smisao treba druge → komunikacija je nužna.

SMISAO ŽIVOTA

Friedrich Nietzsche, filozof: “Onaj tko zna “zašto” živjeti, moći će podnijeti gotovo svako “kako” živjeti”.

MIT O SIZIFU

Sizif je lik iz grčke mitologije i predstavlja oličenje uzaludnog posla. Sizif je bio pohlepan i sklon prevari, pa su ga bogovi osudili da gura veliku kamenu gromadu uz planinsku strminu kako bi je postavio na vrh. Ali svaki put kada bi se približio vrhu, kamena kugla bi mu izmakla i vratila se u podnožje brda. Sizif je tako pokušavao iznova i iznova, ali bez uspjeha.

SIZIFOV POSAO - težak i besmislen posao.

SMISAO – svrha, značenje, cilj događanja i djelovanja.

APSURD – besmisao.

PITANJA ZA PONAVLJANJE

1. Kakvo je to cikličko, a kakvo je linearno shvaćanje života?
2. Nabroji 6 faza moralnog razvoja po Kohlbergu!
3. Što je to altruizam?
4. Što je empatija?
5. Objasni pojmove uskrснуće i reinkarnacija?
6. Objasni pojmove evolucionizam i kreacionizam!
7. Koje su osnovne granične situacije po Karlu Jaspersu?
8. Što činimo kada se nađemo u graničnim situacijama?
9. Kakav je to „Sizifov posao“?

CILJEVI – LAŽNI, PRIVIDNI, ISTINSKI

ŽIVOTNI PUT

ŽIVOTNI PUT – put kojim se prolazi kroz život, smjer kojim se pojedinac kreće u svom životu slijedeći određene ciljeve

Često se kaže: želje su jedno, a mogućnosti drugo.

Ljudi se razlikuju i po ciljevima i po načinima na koje žele ostvariti svoje ciljeve → važno je i biti realan u postavljanju ciljeva i pažljiv u načinima ostvarivanja.

Načini na koje ljudi ostvaruju životne ciljeve određuje idemo li dobrim ili lošim putem u životu.

Za ostvarenje životnog cilja, kao i za djelovanje općenito, vrlo je važna → MOTIVACIJA.

MOTIVACIJA je unutarnji, psihički proces koji potiče čovjeka na mentalne i tjelesne aktivnosti.

Ali na motivaciju utječe i naša okolina → često je potaknuta nagradama ili kaznama. Temeljna motivacija u izboru životnih ciljeva i životnog puta jest – SREĆA.

Svaki pojedinac ima svoje shvaćanje sreće, ali općenito možemo reći da je **SREĆA** stanje čovjeka kojim se pokazuje njegovo zadovoljstvo nekim događajem i trenutačnom situacijom, nekim razdobljem u životu ili pak cijelim životom.

OPRAVDAVA LI CILJ SREDSTVO

MAKIJAVELIZAM - politička teorija prema kojoj su sva sredstva dozvoljena u ostvarivanju zacrtanog cilja.

ZLATNO PRAVILO

moralno načelo, zastupljeno u različitim vremenima i kulturama, koje u sažetom obliku glasi "Čini drugome ono što bi želio da drugi čini tebi" ili "Ne čini drugome ono što ne bi želio da drugi čini tebi".

JEDAN JEDINI SVIJET – JEDINI DOM KOJI IMAMO

LJUDSKA PRAVA se zasnivaju na ljudskom dostojanstvu i ljudskoj slobodi te na ideji o jednakosti svih živih bića.

OSOBNNA PRAVA – pravo na zaštitu od napada svake vrste i na zaštitu ljudskog dostojanstva.

GRADANSKA PRAVA – osiguravaju neometano i slobodno sudjelovanje u političkom životu.

SOCIJALNA I EKONOMSKA PRAVA – pravo na osnovne potrepštine za preživljavanje, pravo čovjeka na obrazovanje.

PRAVA TREĆE GENERACIJE – relativno nova prava, npr. pravo na razvoj i pravo na zaštitu okoliša.

PACIFIZAM (mirotvorstvo) – etičko stajalište i društveno politički pokret koji osuđuje upotrebu svake sile i nasilja te svaki rat bez obzira na njegove ciljeve, interese i metode.

PITANJA ZA PONAVLJANJE

1. Što je to motivacija? Što utječe na našu motivaciju?
2. Što je to makijavelizam?
3. Kako glasi zlatno pravilo?
4. Na čemu se zasnivaju ljudska prava?
5. Nabroji neka ljudska prava!
6. Što je to pacifizam?

ORIJENTIRI I ZAMKE NA PUTU

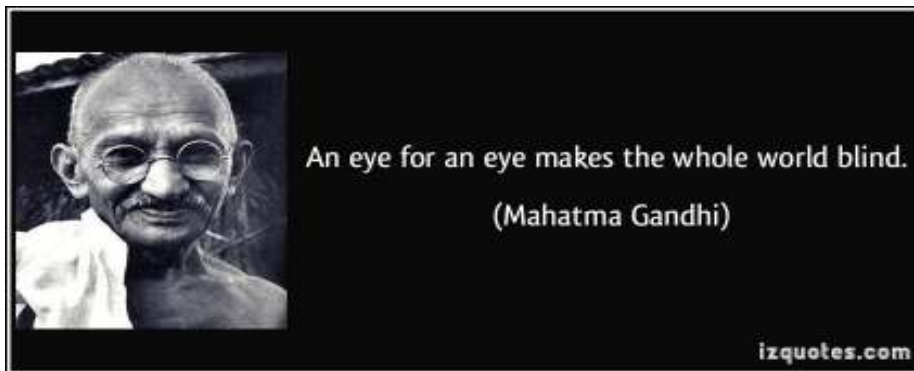
LJUDSKI JE GRIJEŠITI

GRIJEH – pojam koji vrijedi u religiji, slobodan i svjestan čin ili propust kojim se krši neki moralni zakon, bog je autor moralnih zakona.

MORALNO ISPRAVAN ČIN – djelo učinjeno u skladu s moralnim zakonima koji dolaze iz uma.

PRAVILO RETRIBUCIJE – načelo pravde prema kojoj se zlodjelo treba kazniti kaznom koja odgovara učinjenoj šteti. Nije isto što i osveta.

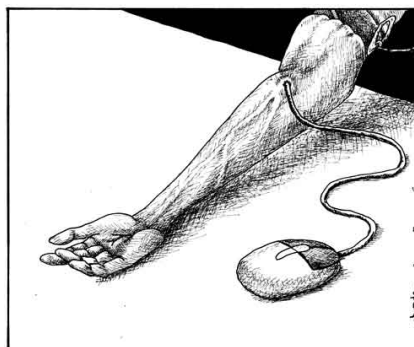
→ Što znači “oko za oko, zub za zub”?

„Oko za oko i cijeli svijet bi bio slijep“ – Mahatma Gandhi

OVISNOSTI

OVISNOST – može biti FIZIČKA ili PSIHIČKA. Fizička je ovisnost snažna potreba za nekim stimulansom (alkohol, droga). Psihička je ovisnost snažna stečena potreba za nečim što ne mora biti opipljiva stvar. Možemo biti ovisni o nekoj aktivnosti ili osobi.

PROPAGANDA, PREDRASUDE, STEREOTIPI, DISKRIMINACIJA

Da bi čovjek postao ovisan o materijalnim dobrima potrebno ga je uvjeriti da ih doista treba → takvo javno uvjeravanje izvođeno preko masovnih medija naziva se **PROPAGANDA**.

PROPAGANDA je jedan od oblika manipulacije mišljenjima i osjećajima – mišljenje postaje NEKRITIČKO (preuzimamo mišljenje od drugih bez da sami razmislimo).

PREDRASUDE – stajališta prihvaćena bez dovoljno točnih informacija i kritičkog rasuđivanja.

STEREOTIPI – ustaljene predodžbe o pojedinim društvenim skupinama kojima se nekritički pripisuju određene osobine.

→ temelje se na generalizaciji – ukoliko je nekoliko članova skupine takvo zaključujemo da su svi takvi.

DISKRIMINACIJA – neutemeljeno stavljanje osobe u lošiji položaj na temelju njezine pripadnosti određenoj skupini.

Razlog za diskriminaciju može biti i neutemeljen strah od različitih i određena odbojnost prema njima (npr. homofobija – odbojnost prema homoseksualnim osobama).

TOLERANCIJA – vrlina koja se protivi predrasudama i diskriminaciji. Podrazumijeva poštovanje tuđe slobode i pravo na različitost mišljenja te spremnost na razgovor i suradnju.

Nismo svi isti, ali smo svi jednaki.

DOBRO JE ČINITI DOBRO

“Nije bogat tko mnogo ima nego tko mnogo daje”

ARISTOTEL – smatra da svako djelovanje ili pothvat teži dobru. Dobro je vrlina, a vrline stječemo vježbanjem → ako vježbom postanem dobar, postupat ću dobro.

ETIKA VRLINE – etički pravac koji se usredotočuje na uvježbavanje osobe u činjenju dobra, odnosno prakticiranju vrline. Naglasak je na odgoju i samoodgoju.

Aristotel razlikuje 2 skupine vrline:

1. **ETIČKE VRLINE** – odnose se na djelovanje. Četiri su glavne etičke vrline: pravednost, hrabrost, umjerenost i plemenitost. Pravednost je središnja vrlina.
2. **DIJANOETIČKE VRLINE** – odnose se na mišljenje. To su znanje, umnost, mudrost, umijeće i razboritost.

Ako čovjek ne teži postizanju vrline i ne vježba je, njegova sposobnost da je postigne s vremenom propada. Vrline se razvijaju u društvenoj zajednici

Odgovorno građanstvo je odgovorno sudjelovanje u ostvarivanju javnog (općeg) dobra. **CIVILNO DRUŠTVO** – razni oblici udruživanja građana s ciljem rada na ostvarenju interesa pojedinih ugroženih skupina i rada na općem dobru.

Oblici civilnog društva – udruge, pokreti, organizacije i koordinacije (mreža više udruga).

Jedan od izvrsnih načina za doprinošenje općem dobru je **VOLONTIRANJE** – dobrovoljan rad za koji se ne prima novčana naknada.

ODGOVORNOST MEDIJA

Prenose li mediji stvarnost ili je oblikuju?

MEDIJI – sredstva priopćavanja. To su govor, slika, tisak, fotografija, telegraf, radio, televizija i internet.

MASOVNI MEDIJI – sredstva priopćavanja koja lako dolaze do velikog broja ljudi i oblikuju javno mnijenje. To su radio, televizija i internet.

Mediji mogu djelovati pozitivno i negativno.

ETIČKA ODGOVORNOST MEDIJA – moralna obveza medija da o stvarnosti izvještavaju točno, istinito i nepristrano. Temelji se na velikoj moći koju mediji imaju u suvremenom društvu; zbog nje su obvezni pridonijeti pozitivnim promjenama.

SENZACIONALIZAM – pridobivanje pozornosti čitatelja/gledatelja neobičnim temama koje uzbuđuju i uznemiruju, a za većinu su građana nevažne.

NOVINARSKA ETIKA – skup moralnih načela kojih se autori medijskih sadržaja trebaju pridržavati. Tri su najvažnija načela **točnost**, **istinitost** i **nepristranost**.

PITANJA ZA PONAVLJANJE

1. Što je to pravilo retribucije?
2. Kakva sve može biti ovisnost?
3. Što je to propaganda?
4. Objasni pojmove predrasude, stereotipi, diskriminacija, tolerancija!
5. Što je to etika vrlina?
6. Koje dvije skupine vrlina razlikuje Aristotel?
7. Što je to civilno društvo?
8. Kakva je to etička odgovornost medija?

ODGOVORNOST ZA SEBE, PRIRODU I DRUGE

ČOVJEK, ŽIVI SVIJET I PLANET – PITANJE MORALNOG OBJEKTA

BIORAZNOLIKOST - pojam koji koristimo da bismo označili ukupnost različitih vrsta koje nastanjuju naš planet ili neko određeno područje.

GUBITAK BIORAZNOLIKOSTI – podrazumijeva ugrožavanje i izumiranje vrsta kao posljedicu ljudske ili prirodne aktivnosti.

Polarni medvjed je pred izumiranjem radi ljudske aktivnosti

PROBLEM MORALNE DEMARKACIJE – etički problem utvrđivanja prema komu ili čemu čovjek treba imati moralne obzire, odnosno koga treba smatrati moralnim objektom svoga djelovanja.

1. **ANTROPOCENTRIZAM** – trebamo biti moralno obzirni samo prema ljudima
2. **PATOCENTRIZAM** - trebamo biti moralno obzirni prema svim živim bićima koja osjećaju bol
3. **BIOCENTRIZAM** - trebamo biti moralno obzirni prema svim živim bićima
4. **EKOCENTRIZAM** - trebamo biti moralno obzirni prema cijeloj biosferi (živim bićima i neživoj prirodi i uvjetima života – jer život nije moguć bez očuvanja životne cjeline)

SPECIZAM – diskriminacija na osnovi vrste, odnosno opravdanje iskorištavanja drugih živih bića za ljudske potrebe samim time što nisu pripadnici ljudske vrste.

ČOVJEČANSTVO SUOČENO SA SVOJIM KRAJEM

Priča o kraju svijeta i čovjeka postoji još od davnih dana. Svako je društvo na svoj način pripovijedalo o **APOKALIPSI** ili „**SUDNJEM DANU**“. Činjenica je da ljudi danas više nego ikad imaju u svojim rukama **MOĆ SAMOUNIŠTENJA** koja čak i u nekoliko trenutaka može dovesti do velike katastrofe. Najradikalniji izraz te neograničene moći

jest **NUKLEARNA ENERGIJA**, tj. nuklearno oružje – pogrešno oružje u rukama pogrešnih ljudi gotovo jamči crni scenarij.

Kada je riječ o velikim katastrofama, važno je osvrnuti se i na ekološke i prirodne katastrofe sve snažnijih razmjera i sve veće učestalosti.

PRIRODNA KATASTROFA – događaj ili slijed događaja uzrokovan prirodnim promjenama, koji ima negativne posljedice na živi i neživi svijet i na čiji uzrok, tijek i posljedice čovjek uglavnom nema utjecaja.

EKOLOŠKA KATASTROFA – nagli poremećaj ekosustava uzrokovan ljudskim djelovanjem ili možebitno nastao kao posljedica prirodne katastrofe.

TEHNOZNANOST – PRIJETNJA ILI ONO SPASONOSNO

TEHNOZNANOST – spoj tehnike i znanosti.

Čovjek uz pomoć tehnike istražuje i upoznaje prirodu i njene zakone, na taj način olakšavajući svoj život i ostvarujući napredak. Velik utjecaj na napredak imala je pojava **TEHNOLOGIJE** – primjene znanosti i inženjerstva u razvoju strojeva i postupaka kako bi se povećali ili poboljšali životni uvjeti (npr. danas je u medicini moguće dijagnosticirati i liječiti bolesti uz pomoć tehnologije). Uz brojne prednosti koje je čovjeku donio napredak tehnologije, čovjek je dobio i veliku moć da mijenja prirodu i prirodne događaje. Dobivena moć je postala ovisnost. Ta se ovisnost najbolje očituje u situacijama kada primjerice nestane struje pa nismo u mogućnosti obavljati naše svakodnevne aktivnosti.

ZNANSTVENO-TEHNOLOŠKA EPOHA – vrijeme u kojem živimo, obilježeno je ovisnošću čovjeka o tehnici i tehničkom manipulacijom nad životom. Glavna moralna dvojba koja se javlja glasi: je li sve ono što je tehnološki izvedivo ujedno i moralno dopustivo, odnosno treba li čovjek učiniti sve ono što može?

PITANJE ODGOVORNOSTI

Vrijeme u kojem živimo obilježava ugroženost čovjeka, živih bića i prirode. Odgovornost za stanje u kojem se nalazimo pada na leđa samo jedne vrste – čovjeka. Još od početka novog vijeka, kada se rađa znanost, čovjek kao vrsta živi u uvjerenju da je ključ uspjeha u ovladavanju prirodom i **ISKORIŠTAVANJU PRIRODE**. Međutim, cijena koju treba platiti za višestoljetno ovladavanje i iskorištavanje prirode postaje previsoka, ponajprije uzrokovana činjenicom da ljudi nisu razmišljali o tome da svaku moć prati i odgovornost → što veću moć imamo da nešto učinimo na nama je i veća odgovornost za učinjeno.

Umjesto iskorištavanja i ugrožavanja, pred čovjeka se postavlja **IMPERATIV OČUVANJA PRIRODE** → za svakog čovjeka to znači da u svakodnevnom djelovanju treba razmišljati o posljedicama svojih djela na svijet koji ga okružuje.

ETIKA ODGOVORNOSTI – etika koja moralnim objektima smatra cijelu biosferu i buduće generacije.

DRUŠTVO BUDUĆNOSTI – IMA LI NADE ZA NAS

Čovjek je postao svjestan važnosti zaštite prirode i svoje odgovornosti tek kad se suočio s njezinim uništenjem, a pogotovo kad je shvatio da je on sam uzrok tog uništenja → osjetio je strah od konkretnih posljedica svoga djelovanja.

Kockamo li se s budućnošću čovječanstva, drugih živih bića i prirode?

Postavlja se pitanje koje modele ponašanja promijeniti kako održiva budućnost svih ne bi bila ugrožena nego osigurana. **INTEGRATIVNA BIOETIKA** se bavi takvim pitanjima. Ona je otvoreno područje susreta i dijaloga različitih znanosti i djelatnosti, te različitih pogleda na svijet koji se okupljaju radi raspravljanja i rješavanja etičkih pitanja vezanih za život.

PITANJA ZA PONAVLJANJE

1. Što je to bioraznolikost, a što podrazumijeva gubitak bioraznolikosti?
2. Što je to problem moralne demarkacije?
3. Objasni pojmove antropocentrizam, patocentrizam, biocentrizam i ekocentrizam!
4. Što je to specizam?
5. Kakva je to prirodna katastrofa, a kakva je ekološka katastrofa?
6. Što je to tehnoznanost?
7. Koja je glavna moralna dilema znanstveno-tehnološke epohe?
8. Što je to etika odgovornosti?

Literatura: Lukić, Katinić, Ćurko, Zec: Etika1 – Smisao i orijentacija, Školska knjiga, Zagreb, 2014.